

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Morbus gallicus. Een bibliografisch overzicht van de reconstructie-gedachte in de bestudering van de dansen van de klassieke Oudheid, in het bijzonder de dansen van het oude Griekenland

Naerebout, F.G.

Citation

Naerebout, F. G. (1992). Morbus gallicus. Een bibliografisch overzicht van de reconstructie-gedachte in de bestudering van de dansen van de klassieke Oudheid, in het bijzonder de dansen van het oude Griekenland. *Bulletin Van De Vereniging Voor Dansonderzoek*, 1, 24-28. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/11054>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/11054>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

MORBUS GALLICUS

EEN BIBLIOGRAFISCH OVERZICHT VAN DE RECONSTRUCTIE-
GEDACHTEN IN DE BESTUDERING VAN DE DANCEN VAN DE KLAS-
SIEKE OUDHEID, IN HET BIJZONDER DE DANCEN VAN HET OUDE
GRIEKENLAND

Kunnen we (en moeten we) proberen de feitelijke bewegingen van de dansen van de klassieke Oudheid te reconstrueren, om onze nieuwsgierigheid te bevredigen, om de dansen in kwestie weer uit te voeren of om verdere research mogelijk te maken? Tot in de negentiende eeuw was er sprake van een voortdurende belangstelling voor de dans van de Oudheid, teneinde daar inspiratie en richtlijnen voor het theater te vinden. Meer niet. Pas tegen het einde van de vorige eeuw zien we uitgewerkte pogingen de bewegingen zelf te reconstrueren, een voortzetting van vooral achttiende-eeuwse bemoeienissen, maar met een nieuwe wending. Dit streven tot ontdekken van 'wie es eigentlich gewesen' leeft tot op de dag van vandaag. Hieronder wordt een deel van de publicatiegeschiedenis op dit terrein nagegaan en becommentarieerd. Het betreft materiaal onttrokken aan het manuscript van mijn dissertatie *The dance in ancient Greece*, te verschijnen, waarin het een en ander uitvoeriger aan de orde zal komen.

Uitgangspunt is het werk van Maurice Emmanuel (1862-1938), musicoloog en componist. Zie voor literatuur over Emmanuel de verwijzingen in *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, s.v. Emmanuel schreef een reeks zeer invloedrijke werken: *De saltationis disciplina apud Graecos*, Parijs 1895 (Emmanuel's thèse); *Essai sur l'orchestrique grecque*, Parijs 1895 (zijn thèse supplémentaire); *La danse grecque antique d'après les monuments figurés*, Parijs 1896 (publieksuitgave van de thèse supplémentaire); en 'La danse grecque antique', *Gazette des Beaux Arts* 15 (1896) 291-308 (een artikel dat alles nog eens samenvat). De Latijnse dissertatie is een boeiende analyse van het Griekse dans-vocabulaire, bijna ethnosemantiek *avant la lettre*: een ondergewaardeerd boek. De *thèse supplémentaire* is iets heel anders: daar verwerpt Emmanuel vrijwel alle geschreven bronnen en concentreert zich op vaasschilderingen en reliëfs. Zijn uitgangspunten daarbij zijn: de bewegingen weergegeven in de antieke kunst zijn gelijk aan de bewegingen van het Franse klassieke ballet, en de afbeeldingen kunnen gecombineerd worden tot analytische series, als een soort filmpjes (de film bestond nog niet, dus verwijst Emmanuel naar chronofotografie). Noch het ene, noch het andere uitgangspunt lijkt echter op basis van de bronnen verdedigbaar.

La danse grecque antique d'après les monuments figurés werd een bestseller. Nog in 1916 werd het (slecht) vertaald in het Engels (*The antique Greek dance after sculptured and painted figures*), een vertaling opnieuw uitgegeven in 1927. Steun voor Emmanuel zien we bij ondermeer H. de Soria, *Histoire pittoresque de la danse*, Parijs 1897, en R. Charbonnel, *La danse. Comment on dansait, comment on danse*, Parijs 1899, beide weinig betrouwbare dansgeschiedenissen met extreme reconstructieclaims. Veel gematigder is V. Svetlov, 'Istoritcheskii otcherk drevnei choregrafii', in *Yezhegodnik Imperatorskikh Teatrov* 1899-1900, 2nd supplement, 29-120, een zeer competent overzicht van de dans van 'Darwin' tot de vroege Middeleeuwen, waarin Emmanuel genoemd wordt, maar niet overheerst. De reconstructie-gedachte kreeg natuurlijk vanaf de eeuwwisseling de wind mee door de ophef over de optredens van Isadora Duncan. Uitgesproken aanhangers van Emmanuel zijn de danseres-archeologe M.A. Hincks: zie haar (niet bijzonder indrukwekkende) artikelen 'The dance in Ancient Greece', *Nineteenth Century and After* 59 (1906) 447-457; 'The dance and the plastic arts in Ancient Greece', *Nineteenth Century and After* 61 (1907) 477-489; 'Representations of dancing on early Greek vases', *Revue Archéologique* 14 (1909) 351-369; en 'Le kordax dans le culte de Dionysos', *Revue Archéologique* 17 (1911) 1-5. Verder F. de Ménéil, in zijn onbruikbare *Histoire de la danse à travers les âges*, Parijs s.a. (ca. 1905) en S.N. Khudekov, in zijn verder zeker niet onredelijke *Istoriya tanchev*, deel 1, St.Petersburg 1913. L. Séchan produceerde een uiterst geleerd en nog altijd zeer bruikbaar artikel over de dans in het grote *Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines* (s.v. 'Saltatio', in deel 4 (Parijs 1909) 1025-1054), maar is onkritisch ten opzichte van Emmanuel en sterk geporteerd voor reconstructie. Kritiek op Emmanuel is zeldzaam: O. Bie, *Der Tanz*, Berlijn 1906 (nieuwe editie 1919) is een van de weinigen die Emmanuels ideeën niet zozeer links laat liggen, als wel expliciet verwerpt.

L. Séchan produceerde in aansluiting op zijn bovengenoemde artikel van 1909 een monografie, *La danse grecque antique*, Parijs 1930, nog altijd bruikbaar, maar zeer sterk gericht op reconstructie (een derde deel van de tekst handelt niet over de Oudheid, maar over Duncan en anderen in die sfeer). Het reconstructie-streven bloeide nog altijd: zie bijvoorbeeld het nog steeds veelgelezen, maar zeer overgewaardeerde *Dance. A short history of classic theatrical dancing*, New York 1935, van L. Kirstein, die lovend spreekt over Emmanuel en Séchan. Anderen kwamen, (schijnbaar?) onafhankelijk van Emmanuel, met eigen recepten voor het doen herleven van dansen uit de Oudheid, ondermeer I. Lexova, *Ancient Egyptian dances*, Praag 1935 (= *O staroegyptském tanci*, Praag 1930); D. Watts, *The renaissance of the Greek ideal*, Londen 1914; R. Ginner, *The revived Greek dance. Its art and technique*, Londen 1933; en I. Mawer, *The art of mime*, Londen 1932. Behalve de voorzichtige Lexova heeft dit wetenschappelijk gesproken allemaal niets om het lijf.

Onlangs deze vier decennia animo begon in de jaren dertig de reconstructie-gedachte, in publicaties én op het toneel, terrein te verliezen. Mensen uit de danswereld keren zich er expliciet tegen, zie bijvoorbeeld T. Karsavina, *Theatre Street*, Londen 1930; I. Schwesoff, *Borzoi*, Londen 1935, en, zeer overtuigend verwoord, A. Enters, 'Dance credos and the "Greeks"', *The Hound & Horn, a Harvard Miscellany* 5 (1931-32) 292-305. Wetenschappers laten de Oudheid links liggen (dat is iets nieuws: symptomatisch is C. Sachs, *Eine Weltgeschichte des Tanzes*, Berlijn 1933, waar Griekenland wordt afgedaan in zes, weinig nuttige, van de 300 pagina's), houden

zich afzijdig of verwerpen reconstructie met krachtige argumenten. Dat laatste werd consequent gedaan door L.B. Lawler, de meest gezaghebbende stem op het gebied van het onderzoek van de dans van de Griekse Oudheid in de jaren veertig en vijftig, met een productie van een vijftigtal artikelen en drie monografieën: *Terpsichore. The story of the dance in ancient Greece*, New York 1962, *The dance in ancient Greece*, Londen 1964 (reprint Middletown 1978), en *The dance of the ancient Greek theatre*, Iowa City 1964 (reprint Iowa City 1974). *The dance in ancient Greece* is overigens, hoewel niet in alle opzichten bevredigend, nog altijd de beste synthese over de dans van het oude Griekenland: wie informatie zoekt kan daar het beste beginnen.

Toen Ruby Ginner een nieuw boek over de Griekse dans en de reconstructie daarvan schreef, *Gateway to the dance*, Londen 1960, leek het tij gekeerd: recensenten haalden slechts de schouders op en gingen het debat niet eens meer aan (zie bijvoorbeeld H.J. Rose in *Classical Review* NS 11 (1961) 176). Maar inmiddels was in Parijs in 1955 Germaine Prudhommeau gepromoveerd, en in 1965 verscheen de herziene versie van een deel van haar dissertatie. In één klap waren we terug bij Emmanuel. We mogen, met Emmanuel, Séchan en Prudhommeau, wel van een Franse school spreken. Het reconstrueren is kennelijk een *morbus gallicus*, een 'Franse ziekte'. De twee fraaie delen van Prudhommeau's *La danse grecque antique*, 725 pagina's, 870 illustraties, zijn een soort remake van Emmanuel, die wel als groot inspirator genoemd wordt, maar toch nog onvoldoende credit krijgt (zoals ook L. Séchan opmerkte in zijn recensie-artikel, 'Une nouvelle étude de la danse grecque antique', *Revue des Etudes Grecques* 80 (1967) 301-307 & 81 (1968) 460-468. Een verlaat eerherstel voor Emmanuel, maar ook nog veel zelf-bewieroking, zien we in Prudhommeau, 'Une thèse sur la danse en 1895: essai sur l'Orchestique Grecque de Maurice Emmanuel', *La Recherche en Danse* 1 (1982) 21-27). De uitgangspunten van Prudhommeau zijn exact die genoemd bij mijn bespreking van het werk van Emmanuel. Hier geldt dus ook dezelfde kritiek: de uitgangspunten zijn onbewijsbare apriori's. Maar daar komt bij dat het werk van Prudhommeau aan alle kanten feilen vertoont. Onkritische lofuitingen door voornamelijk Franse recensenten, zoals J. Marcadé en M.-F. Christout, en de regelmatige opname zonder commentaar van Prudhommeau's werk in bibliografische overzichten (bijvoorbeeld E.K. Borthwick, s.v. 'Dance ii: Western Antiquity' in de gezaghebbende *New Grove Dictionary of Music and musicians* deel 5 (Londen 1980) 178-180, met vermelding zonder meer van Emmanuel, Séchan and Prudhommeau) maken dat deze waarschuwing niet overbodig is.

Prudhommeau zelf propageert nog immer de reconstructie: haar artikel over Emmanuel in *La Recherche en danse* is reeds genoemd; daar komen bij: *Histoire de la danse*, Parijs 1982-83, een overzichtswerk dat de onwetende maar beter kan vermijden, en 'Aux origines de la danse', *La Recherche en danse* 2 (1983) 13-20, een toepassing van haar theorieën op pre-historische kunst. In Amerika vinden we nog enkele geïsoleerde gevallen, bijvoorbeeld M. Coros, 'Phenomenology and methodology of an experimental class in dance of ancient Greece', *Journal of the Association of graduate dance ethnologists*, Los Angeles 3 (1979-80) 31 (samenvatting van een master's thesis, Los Angeles 1979). De invloed van Prudhommeau's werk bleek gering. Binnen de kring van specialisten op het gebied van dansonderzoek betreffende de antieke wereld wordt de reconstructie-gedachte niet langer serieus genomen. Maar niet-specialisten staan open voor vele invloeden van buitenaf en blijken

reconstructie nog altijd een boeiende optie te vinden: A. Haskell, *Balletomania then and now*, New York 1977, schrijft in een postscript bij de oorspronkelijke tekst uit 1934: 'there is strong evidence to suggest that ballet is closer to Greek dancing than certain styles borrowed from Greek vase painting' (p.36, vgl.64), wat men kan beschrijven als een anti-Duncan, pro-Prudhommeau houding. G. Tani, *Storia della danza dalle origini ai nostri giorni*, deel 1, Florence 1983, heeft het over het Griekse karakter van de 'danza academica', en van de moderne dans (Dalcroze, Duncan), en prijst Emmanuel, Séchan en Prudhommeau. De *Imperial Society of Teachers of Dancing*, waaronder de nog florerende *Greek Dance Association* van Ginner resorteert, heeft Ginner's boeken herdrukt en prijst haar *Gateway* aan als een 'standard work' over de dans in de Oudheid, wat toch werkelijk veel te veel gezegd is. Kortom, het is dus noodzaak niet te vertrouwen op informatie uit de tweede hand, en dan bijvoorbeeld de heel leesbare Lawler ter hand te nemen.

In de huidige context moeten we bij nog één ding stilstaan: de gedachte dat in Griekenland dansen vele eeuwen in de traditie bewaard zijn gebleven, zodat we niets moeizaam hoeven te reconstrueren aan de hand van een vaasschildering, maar gewoon de levende traditie of de relictten kunnen gaan zien. Al in de achttiende eeuw wordt dit idee van antiek Griekse dans die nog leeft in het contemporaine Griekenland, geopperd. In de negentiende eeuw vinden we de gedachte bij ondermeer F. Fertiault, *Histoire anecdotique et pittoresque de la danse chez les peuples anciens et modernes*, Parijs 1854, en R. Voss, *Der Tanz und seine Geschichte. Eine kulturhistorisch-choreographische Studie*, Erfurt 1868, Berlijn 1869. In de twintigste eeuw bij F. de Ménil, *op.cit.*; J.C. Lawson, *Modern Greek folklore and ancient Greek religion. A study of survivals*, Cambridge 1910 (heel voorzichtig); F. Weege, *Der Tanz in der Antike*, Halle 1926 (reprint Hildesheim 1976); D. Crosfield, *Dances of Greece*, Londen 1948 (heel onvoorzichtig). Voor de hele kwestie van het ongeremd zoeken van het oude Griekenland in het nieuwe: H. Eideneier, 'Hellenen - Philhellenen: ein historisches Missverständnis?', *Archiv für Kulturgeschichte* 67 (1985) 137-159.

Het spreekt dat de Grieken zelf, door nationalistische sentimenten bevestigd, dit idee van continuïteit omarmden. Een prachtig voorbeeld hoe nationalisme de geschiedschrijving kan vertekenen wordt geboden door S. Staub, 'An inquiry into the nature of Yemenite Jewish dancing', in: D.L. Woodruff (ed), *Essays in dance research from the 5th CORD conference Philadelphia 1976* (New York 1978) 157-168. Aardig is dat ook de noorderburen van Griekenland, Albanië, Joegoslavië en Bulgarije, door vergelijkbaar nationalisme gedreven, een stuk van het klassiek Griekse erfgoed opeisen voor hun volksdansen; een voorbeeld: Z. Sako, 'De la genèse de la danse pyrrhique', *Studia Albanica* 9 (1972) 307-310. Voorbeelden van Griekse zijde zijn A. Philadelphus, 'La danse antique', *L'Acropole* 1 (1926) 315-320; Kyriakides, geciteerd in T. Georgiades, *Der griechische Rhythmus. Musik, Reigen, Vers und Sprache*, Hamburg 1949; V.K. Papagrestos, *Elliniki chori*, Athene 1960; T. & E. Petrides, *Folk dance of the Greeks. Origins and instructions*, Folkstone 1961; D. Stratou, *The Greek dances; our living link with Antiquity*, Athene 1966 (ook in Duitse en Griekse versie); eadem, *Mia paradosi, mia peripetia. I elliniki laiki chori*, Athene 1964 (overigens toont Stratou zich veel ingetogener in haar 'The Greek dances; how we found them and how we use them', *Dance Studies* 2 (1977) 14-33); Z. Nikoloudi, 'Gedanken über den Tanz in Griechenland', *Maske und Kothurn* 12 (1966) 54-56; A. Bikos, *Elliniki chori. Analisis kiniseon, chorografima, mousiki*, Athene 1969; F.

Anoyanakis, 'Heritage of Antiquity in Greek music today', *World of Music* 13,3 (1971) 26-41. De gedachte aan voortbestaan wordt gekoppeld aan die van reconstructie in *I archea Elliniki orchisis ke i Isadora Duncan*, Athene 1966. Verdere voorbeelden zijn te vinden in W. Puchner, *Brauchtumserscheinungen im griechischen Jahreslauf und ihre Beziehungen zum Volkstheater*, Wenen 1977, en voor de achtergronden is zeer verhelderend M. Herzfeld, *Ours once more: folklore, ideology, and the making of modern Greece*, Austin 1982.

Momenteel is men ook in Griekenland wat voorzichtiger en terughoudender op dit vlak: zie bijvoorbeeld A. Raftis, *O kosmos tou Ellinikou chorou*, Athene 1985 (nu ook in Engelse vertaling; zie ook idem, 'Le corps, porteur de l'histoire sociale, la danse grecque', *La Recherche en Danse* 4 (1988) 43-54, of R. Loutzaki, *O paradosiakos choros stin Ellada. Mia protiki anthropologiki prosengisi: themata metodologias ke praktiki*, Thessaloniki 1985. Beiden laten het bij een verstandig *non-liquet*. De veranderde toon van Stratou in 1977 is reeds genoemd. Ik kan hier alleen opmerken, dat de hele gedachte van eeuwenlang meer of minder ongewijzigd voortbestaan van een danstraditie op zeer veel bezwaren stuit. Ook deze weg om 'de oude Griek tot bewegen te brengen' berust op een lange reeks onverdedigbare aannamen. Wie iets wil lezen over de problemen die de continuïteitsgedachte met zich mee brengt kan beginnen met I. & P. Opie, 'Certain laws of folklore', in V.J. Newall (ed), *Folklore Studies in the 20th century* (Woodbridge 1980) 64-75; T. Buckland, 'Traditional dance, English ceremonial and social forms', in: J. Adshead & J. Layson (ed), *Dance history. A methodology for study* (London 1983) 162-175; J.W. Kealiinohomoku, 'Ethnic historical study', in: eadem (ed), *Dance history research. Perspectives from related arts and disciplines* (New York 1970) 86-97; eadem, 'Folk Dance', in: R.M. Dorson (ed), *Folklore and folklife, an introduction* (Chicago 1972) 381-404; K. Horak, 'Systematik des deutschen Volkstanzes', *Oesterreichische Zeitschrift für Volkskunde* 29 (1975) 119-141; of F. Hoerburger, 'Once again: on the concept of "folk dance"', *Journal of the International Folk Music Council* 20 (1968) 30-32.

Tot slot: elke reconstructie-poging, van wat dan ook, levert problemen op: potentieel oplosbare problemen op het vlak van de bronnen waarop we ons baseren, en veel onhandelbaarder problemen op filosofisch niveau. En ruimer: de neiging dans te willen bestuderen als beweging, ook indien we kiezen voor een historische invalshoek, botst niet zelden met de onhandelbaarheid van de bronnen. Vaak wordt dan de conclusie getrokken, dat helaas het onderwerp zich niet voor verdere bestudering leent. Onterecht: dans is een maatschappelijk fenomeen, en kan als dusdanig bestudeerd worden, ook wanneer de feitelijke bewegingen en choreografieën ons helaas onbekend zijn. Zo ligt het ook in het geval van de Oudheid. Het zou aanbevelenswaardig zijn indien dezer dagen tot een ruimer publiek zou doordringen, dat althans waar het de Grieken en Romeinen betreft, de hoop hun dansen ooit te doen herleven definitief is vervluchtigd en we ons heil elders moeten zoeken.

Frits Naerebout
Welterdreef 85
2253 LJ Voorschoten